

Turrus vel Fortalium, Stry Biskop, Upsalix constructum.

1600-talets Uppsala med akademins huvudbyggnad Gustavianum i centrum. Där kom biblioteket efter en tid att ställas upp. Kopparstick av Jonas Silfverling ur Erik Dahlbergs *Suecia antiqua et hodierna* som började utges 1713. Uppsala universitetsbibliotek.

Uppsala universitetsbibliotek 400 år

Av *Lars Burman*

Rector Magnifice, pristagare, ärade festförsamling!

Jag tar fem långa steg genom historien och sedan ett kliv in i framtiden.

Den 7 juli 1621 förnyade kung Gustav II Adolf sin resolution från 1620 om att Uppsala universitet skulle inrätta ett bibliotek. Den här gången kryddades majestätets stränga order med löften om bokleveranser och höjt biblioteksanslag, och därmed trädde professorerna till verket. Vad låg bakom? Stormaktsambitioner även på det akademiska området; en systematisk högskolepolitisk satsning. Långsamt väcktes det medeltida universitetet ur sin sömn. Inrättandet av ett bibliotek skapade en undervisnings- och forskningsinfrastruktur. Satsningarna fortsatte. Tre år senare skulle den oerhörda gustavianska donationen tydliggöra kungens ambitioner med Uppsala universitet.

År 1721 – hundra somrar senare – rådde det fortfarande krig med Ryssland. Den 2 juni 1721 skriver bibliotekarien Eric Benzelius till kanslern och undrar om inte biblioteket ännu en gång borde evakueras. Bara två år tidigare hade samlingarna gömmts i uppländska kyrkor medan 58 kistor med de allra värdefullaste manuskripten och böckerna – inklusive Silverbibeln – hade lastats på skeppare Nymans skuta. Skutan låg hela sommaren 1719 på Ekoln, beredd att fly till Stockholm om fienden skulle invadera. I september kunde soldaten Thomas Ersson Trana och hans medhjälpare kånka upp kistorna till Gustavianum

Fotnot: Uppsatsen utgörs av den högtidsföreläsning över bibliotekarien, professor Lars Burman, höll i universitetets aula vid dess födelsedagsfirande med prisutdelningar den 7 oktober 2021.

Karin Boye fick som ung student en varm relation till universitetsbiblioteket där hon tog plats bland studenterna vid "barnbordet". Porträttfotografiet tillhör Göteborgs universitetsbibliotek.

igen. Aldrig hade Nyman och Trana forslat värdefullare last. De behövde emellertid inte göra om manövern 1721 eftersom kanslern meddelade bibliotekarien att han talat med kung och riksråd och inte längre fruktade ett fientligt anfall. Samlingarna hade överlevt det stora nordiska kriget.

Hundra år senare reser sig Carolina Rediviva långsamt ur forna tobaksplanteringar vid stadstullen i stadens utkant. Försedd med en murslev i silver lade kung Carl XIV Johan den 19 oktober 1819 grundstenen till Carolina, även om bygget hade börjat två år tidigare och inflyttning inte skedde förrän 1841. Med uppförandet av Carolina Rediviva byggdes universitetet fast i Uppsala.

Den 16 september 1921 skrev Karin Boye in sig i Uppsala. För exakt hundra år sedan var hon en storögd recce, och skulle under fem år leva ett typiskt studentliv med flitiga studier, glatt festande och mänsklig och intellektuell utveckling. På Carolina studerade hon vid det så kallade "barnbordet", det långbord i A-salen där studenter tilläts sitta. För Boye var biblioteket

själva förkroppsligandet av universitetet och dess ideal. Som 21-åring skildrar hon Carolina Rediviva i något som bäst beskrivs som en kärleksdikt. Objektet är på säker och trygg distans: åldrad, välvillig, skeptisk, saktmodig och ironisk. Dikten är rätt precis hundra år gammal och börjar:

Ser jag dig skymta,
å Carolina, min vän, bakom björkens frostiga ris,
faller stillaste ljus på min väg
som sol i dis.

Mina fyra historiska språng har illustrerat fyra företeelser: insikten om akademiska infrastrukturens nödvändighet, vikten av säkerhet i samlings- och informationshantering, biblioteks fysiska natur och slutligen deras identitets- och trygghetskapande förmåga.

Ett femte språng för oss till Uppsala 2021, till universitetsbibliotekets fyrahundraårsjubileum. Allt är sig likt och samtidigt helt annorlunda. Carolina är lika majestätiskt som någonsin, men för den som har förmåga att skåda in i den virtuella verkligheten har ett gi-

Carolinas läsesal A fotograferad 1932 med de många forskarborden och "barnbordet" till vänster i bild. Uppsala universitetsbibliotek.

gantiskt digitalt informationspalats rest sig i Carolinaparken, ett virtuellt palats som får byggnaden på åsen att ändå se rätt beskedlig ut – så kraftfull är den digitala utvecklingen. Inflöde av media – både fysisk och digital – fortsätter, men nu strömmar det i båda riktningar. Istället för att bara skaffa det Uppsalas forskare vill ha i digitala och fysiska hyllor är biblioteket numera den samlade kanalen för att distribuera metadata och fulltexter publicerade i Uppsala. Det en gång så slutna biblioteket är idag en kunskapsallmänning.

Gammalt möter nytt. Till vänster en del av samlingarna i Boksalen med delar av det bibliotek Gustav II Adolf började bygga upp. Till höger en bild från digitaliseringsarbetet med fotografen Magnus Hjalmarsson under arbete med en volym av tidskriften Idun. Fotograf: Magnus Hjalmarsson, Uppsala universitetsbibliotek.

Materialdigitaliseringen, att lägga unikt äldre material under kamerorna, är också en del av publiceringsverksamheten. Som kulturarvsförvaltare är biblioteket enastående, och bilder, manuskript och unikt äldre tryck har internationell betydelse. Mexiko-kartan från mitten av 1500-talet är just nu på besök i just Mexico City, och det enda exemplaret av den äldsta boken på lettiska är sedan två veckor exklusivt utställt i Riga. Kartan, boken, men också Karin Boyes arkiv hör till det som redan digitaliserats. Påfallande är hur världens forskare genom modern teknologi kan arbeta med Uppsalas samlingar. Åren med Corona testade bibliotekets förmåga att ge digitalt stöd på alla områden. När min efterträdare om hundra år talar här i aulan tror jag hon kommer att peka på de här åren som en period då många års digital mobilisering bar rik frukt.

Ändå stängde aldrig biblioteket sina fysiska dörrar under pandemin. Efterfrågan visade sig stor på nödvändigt fysiskt material, trygga wifi-uppkopplingar, och en stunds stilla studier i förvirringens tid. Även under pandemin utgjorde bibliotekets läsesalar och studieutrymmen en kollektiv social miljö, om än under säker utglesning.

I vårt sekel står forskningsbibliotek för allemansrätt till kunskap. Informationsresurser skall delas och tillgängliggöras. På så vis gör biblioteket sin insats i universitetets strävan att, jag citerar, ”vinna och förmedla kunskap till mänsklighetens gagn och för en bättre värld.”

Jag lovade ett kliv in i framtiden. Forskningsbibliotek kommer alltid att behövas. Emellertid förändras de och kommer att behöva samverka sinsemellan, men också integreras djupare i sina respektive lärosäten. Internationellt talar man idag om en övergång från serviceleveranser till djupintegrering i utbildningens och forskningens ekosystem. Nycklar är öppen vetenskap, forskningsdata, kunskapsdelning, personalens kompetens, den nyaste informationsteknologin och ett växande kulturarv som kräver digitalt tillgängliggörande.

I Uppsala om hundra år har biblioteksbyggnaderna fortfarande kvar sin betydelse. Som inget annat nordiskt lärosäte äger Uppsala det som kallas ”Power of Place”: levande märkesbyggnader, dynamisk rörlighet, och något i luften som doftar akademi. Studenter på väg till körövningar, seminarier eller pubquiz, historiska byggnader som tyst påminner om de långa perspektiven. Framtidens student kommer – precis som Karin Boye för hundra år sedan – att skapa en relation till sitt lärosäte genom dess fysiska miljöer. Vi formar inte bara våra platser, vi formas av dem.

Men åter till där vi började. Uppsala på 1620-talet. Jag fångar ett ögonblick ur konsistoriets protokoll 26 maj 1627. Kungen pressar på. Det nu sex år gamla biblioteket har så smått börjat komma igång men en otålig överhet kräver mer. Den mäktige Johan Skytte var universitetets kansler. Han hade varit kung Gustav II Adolfs lärare och format dennes bildningsyn, och redan genom donationen 1622 av Skytteanska professuren i vältalighet och politik hade han bidragit till att katapultera Uppsala universitet in i samtiden och fram-

”Ändå stängde aldrig biblioteket sina fysiska dörrar...”. Det slitna dörrhandtaget på Carolina Redivivas port har nöts av generationer forskare och studenter. Nu utvecklas här nya nycklar för tillgängliggörande av bibliotekets växande kulturarvssamlingar, liksom till ny forskning och kunskap. Fotograf: Magnus Hjalmarsson, Uppsala universitetsbibliotek.

tiden. Den här majdagen 1627 är han sträng mot konsistoriet. Några av de gamla vanliga frågorna var på agendan: studenternas rättigheter och studievillkor, behovet av utvecklad informations- och kunskapsstillgång och investeringar i platser för säkrad infrastruktur.

I protokollet står att kanslern befallde att studenterna – studiosi – skulle admitteras till biblioteket för att kunna läsa goda författare – ”*bonos auctores*”. Kanslern framförde också kungens befallning att professorerna skulle förteckna böcker som vid varje fakultet ”nyttige och nödige wore”, så att dessa kunde beställas. Dessutom uppmanade han universitetet att man i tid skulle ”begynna på att byggia mehr til Bibliotecet, att det deste förre kunde blifwa ferdigt.”

Det är i tingens ordning att Herrar Professores då uttryckte sin oro över resursallokering och prioriteringar. Och färdigbyggt insåg de nog att ett bibliotek aldrig blir.

Jag betraktar Uppsala universitetsbibliotek som landets äldsta forskningsinfrastruktur. Redan från början sökte man systematiskt bygga, utveckla och vårda ett långsiktigt hållbart informationssystem. Uppgiften är idag att till universitetets och samhällets nytta vara en kunskapsallmänning och ett integrerat utbildnings- och forskningsstöd. Den nya epoken av digitalt möjliggörande innebär såväl utmaningar som möjligheter, men öppenhet är själva basen för kunskapsutveckling.

Dixi.

